

*Набережна Т. Є.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теорії та практики перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ТЕКСТОВІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РЕСУРСИ, ЇХ ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Анотація. У статті описані два основні види текстових перекладацьких ресурсів: паралельні перекладні та паралельні неперекладні тексти, проаналізовано особливості їх використання на прикладі перекладу в банківській галузі.

Ключові слова: перекладацькі ресурси, паралельні тексти, фонові тексти, зіставні тексти.

Постановка проблеми. Зростаюча тенденція до спеціалізації перекладачів у певній галузі зумовлена як, насамперед, надвисокими темпами розвитку людської цивілізації, а отже, і збільшенням знань у різних галузях та й кількістю цих галузей загалом, так і поширенням Інтернет-технологій, що дозволяють замовникам обирати перекладача, здатного якомога швидше і якісніше виконати замовлення, не тільки на локальному ринку перекладацьких послуг, – змушує замислитися над вдосконаленням перекладацького інструментарію. Саме від перекладацьких ресурсів, інструментів та вміння користуватися ними багато в чому залежить якість перекладу фахових текстів, особливо перекладачами з філологічною освітою.

На початку своєї кар'єри такі перекладачі, на відміну від тих, хто приходить у переклад з іншої галузі (з технічною, юридичною, економічною, медичною освітою тощо), часто працюють як перекладачі-універсали (*generalist translators*) і мають справу з текстами, що не вимагають особливих знань із того чи іншого фаху. Пізніше, коли постає питання спеціалізації (а те, що переклад фахових текстів потребує спеціалізації в певних галузях, не викликає сумнівів), перекладачеві доводиться опанувати вузькофахову термінологію та набувати фонових, так званих пасивних знань у конкретній сфері.

Як доводять сучасні дослідження, фахово підготовлені перекладачі з багаторічним досвідом спеціалізації здійснюють переклад якісніше та з меншою кількістю помилок, ніж галузеві фахівці, які володіють іноземною мовою, але яким бракує перекладацької компетенції [1, с. 109]. При цьому завжди відзначають необхідність володіння техніками пошуку інформації, користування перекладацькими ресурсами та інструментарієм, що також свідчить про актуальність обраної проблеми [1, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Вибір перекладацьких ресурсів різниться в досвідчених перекладачів та перекладачів-початківців, студентів. Так, Е. Честерман та Е. Вагнер у своєму діалозі теоретика та практика називають двомовний словник, до якого часто звертаються студенти, найменш використовуваним у роботі професійного перекладача. Найпотрібнішими професіонали вважають тлумачні словники, а також паралельні та фонові тексти [2, с. 73–75].

Нещодавно були опубліковані результати опитування студентів, які розставили перекладацькі ресурси за їхньою частотністю та важливістю. Переважна більшість студентів (87,7%) віддала перше місце онлайн-словникам та глосаріям, оцінивши

їх у 5,65 балів з 6. Друге місце в рейтингу зайняли паралельні тексти, щоправда, зі значно нижчим балом – 3,88 з 6. Це дослідження ще раз підтвердило, що початківці схильні занадто покладатися на перекладні словники [3]. Прагнучи змінити цю ситуацію, автори сучасних підручників та посібників звертають особливу увагу на текстові ресурси в галузевому перекладі.

В українському перекладознавстві найбільш поширеним є використання паралельних перекладних текстів, які зазвичай виступають чи не найголовнішим інструментом у теоретичних дослідженнях, а також у навчанні перекладу. Л.М. Черноватий надзвичайно детально розробив систему вправ, що базуються, зокрема, на паралельних перекладних текстах (вправи для засвоєння предметних знань та попереднього знайомства з термінологією, вправи для розвитку вмінь розв'язання перекладацьких проблем, вправи для розвитку вмінь редагування перекладного тексту тощо) [4, с. 215–220].

Однак такі текстові перекладацькі ресурси, як паралельні неперекладні та фонові тексти, українськими дослідниками розглядались переважно з огляду на їхню цінність для наукових перекладознавчих розвідок. Г.Г. Верба зазначає, що опрацювання цих текстів робить теоретичні дослідження в царині спеціалізованого перекладу більш ґрунтовними, а результати – об'єктивними [5, с. 101]. Про необхідність створення в Україні електронних текстових баз і, з-поміж інших, тих, що поєднують б паралельні перекладні та неперекладні тексти та застосувались як емпіричний матеріал для науковців, пише О.М. Калустова [6, с. 135].

Мета цієї статті – описати та проаналізувати можливості використання текстових перекладацьких ресурсів у практиці на прикладі перекладу в кредитно-фінансовій та банківській галузі.

Виклад основного матеріалу. До текстових перекладацьких ресурсів належать тексти джерельною та цільовою мовою, пов'язані між собою різними типами зв'язків: типологічними, тематичними, функціонально-еквівалентними.

В основі всіх цих текстових перекладацьких ресурсів лежить ідея бітексту (спочатку термін писали через дефіс – *bi-text*), запропонована Б. Геррісом у 1988. Бітекст, маючи психолінгвістичну природу, став новим поняттям у теорії перекладу і пізніше був застосований для створення перекладацьких технологій, зокрема пам'яті перекладів. За визначенням Б. Герріса, бітекст – це джерельний текст та відповідний йому цільовий текст, суміщені в мозку перекладача. Оскільки перекласти весь текст одразу неможливо, текст перекладають окремими відтинками. Кожен відтинок джерельного тексту ментально пов'язаний із відповідним відтинком цільового тексту, таким чином утворюючи одиницю перекладу [7].

Зараз бітекстом також називають текст однією мовою разом із його перекладом іншою мовою. Такі збірки текстів у

корпусній лінгвістиці відомі ще й як паралельні тексти. А от в англійськомовному, та й не тільки, перекладознавстві термін «паралельні тексти» став усталеним із зовсім іншим значенням. Паралельні тексти розуміють як неперекладні тексти мовами M1 та M2, що були створені в подібних комунікативних ситуаціях [8, с. 83] і пов'язані між собою належністю до одного жанру. При цьому А. Нойберт та Г. Шрев [9, с. 137] розрізняють паралельні тексти (*parallel texts*), які є зразками певного жанру і які перекладач використовує як орієнтир для дотримання жанрового канону, врахування особливостей організації та структури тексту, а також стилю в мові перекладу, що покращує сприйняття перекладного тексту цільовою аудиторією, та фонові тексти (*background texts*), об'єднані спільною тематикою, які для перекладача є і джерелом інформації в певній галузі, і своєрідним контекстуальним словником термінів. В інших дослідженнях поділ за належністю до одного / різних жанрів, наявністю / відсутністю тематичного зв'язку не проводиться: паралельні тексти розглядають як такі, що містять «приховані» одиниці перекладу, готові «будівельні блоки» для конструювання перекладного тексту [10, с. 1024].

Таким чином, натрапляємо на термінологічний різнобіч, який ще більш ускладнюється тим, що в корпусній лінгвістиці такі неперекладні тексти – продукти двох різних комунікативних культур – називають зіставними текстами (*comparable texts*). Водночас у перекладознавстві термін «зіставні тексти» позначає збірки оригінальних та перекладних текстів однією мовою, які порівнюють з метою дослідження особливостей перекладного тексту та загалом перекладної мови у зіставленні з мовою оригінальних текстів.

В українськомовному перекладознавстві та методиці навчання перекладу панує традиція, започаткована в корпусній лінгвістиці, тому тут більш звичним є розуміння паралельних текстів як джерельного тексту та його перекладу цільовою мовою. Паралельні неперекладні тексти досліджені мало – в публікаціях можна побачити або різні варіанти перекладу терміна «*comparable texts*», як-от: співвідносні тексти, зіставні тексти, або ж український відповідник вживаного в європейському перекладознавстві терміна «*parallel texts*» – паралельні тексти.

Щоб уникнути неузгодженості, в статті використано терміни «паралельні перекладні» та «паралельні неперекладні» тексти. Паралельні перекладні тексти – тексти, поєднані функціонально-еквівалентними зв'язками, які виникли в результаті перекладу. Паралельні неперекладні тексти – оригінальні тексти джерельною та цільовою мовами, об'єднані і / або належністю до одного жанру, і / або спільною тематикою.

Отже, яким чином текстові перекладацькі ресурси стають у нагоді практикам? По-перше, і перекладні, і неперекладні паралельні тексти дозволяють перекладачам підібрати відповідник необхідного терміна цільовою мовою, часто терміна, який відсутній у словниках. Однак працюючи з паралельними перекладними текстами, необхідно критично оцінювати їхню якість, інакше може виникнути ситуація, коли помилковий переклад терміна поширюється настільки, що людина, яка не досконало володіє мовою, починає вважати його правильним.

Наприклад, на пострадянському просторі деякі банки звично подають свої реквізити на англійськомовних версіях сайтів під дещо дивним англійським словосполученням *bank requisites*. З банківських сайтів помилка «перекочувала» на сайти підприємств та організацій. Звернення до автентичних англійськомовних текстів, а в цьому випадку – навіть до

двомовного словника, допоможе віднайти правильні відповідники – *bank details* або *banking details*. Перший частіше використовують, коли йдеться про реквізити банку, другий – якщо це реквізити банківського рахунку, наприклад, якогось підприємства чи організації.

Паралельні неперекладні тексти також є незамінними, якщо значення терміна не зафіксовано в словнику. Термін *каса* в глосарії Національного банку України визначено як «підрозділ банку, який виконує операції з касового обслуговування клієнтів». У цьому ж глосарії запропоновано переклад терміна англійською – *cash office*, який можемо знайти й у перекладних словниках. Інше значення терміна, а саме «робоче місце касира банку в операційному залі, зазвичай за захисним склом» відсутнє в українських тлумачних словниках і, як наслідок, у перекладних українсько-англійських словниках. У реченні з сайту одного з банків «*Визначаєте реквізити одержувача платежу, суму та періодичність списання коштів і назавжди забуваєте про черги до каси*» термін *каса* вжито якраз у другому значенні. Паралельні неперекладні тексти (на зразок: *Instead of being stuck behind a counter bank cashiers will help customers in the reception area*) підкажуть перекладачеві еквівалент, який можна перевірити за англійським тлумачним словником. Лексема *counter* дійсно має значення «*a long flat-topped fitment across which business is conducted in a shop or bank*» і наявна в англо-українській версії словника ABBYY Lingvo Online зі значенням «каса (банку)».

Таким чином, паралельні неперекладні тексти стають надійним «контекстуальним словником», довідником, і в цьому – їхня перевага над паралельними перекладними текстами, що можуть скерувати недосвідченого перекладача на хибний шлях.

По-друге, завдяки паралельним неперекладним текстам перекладач має можливість поєднувати мовні елементи так, як цього вимагає зуз. Прийнятними варіантами перекладу речення *Investment banks do not deal with the general public* є *Інвестиційні банки не проводять операції з населенням* / *Інвестиційні банки не обслуговують населення*. І хоча традиційним українським відповідником словосполучення *the general public* є *широкий загал*, його використання в цьому контексті було б порушенням узуальної сполучуваності. Зрештою, зворотній переклад теж доводить, що лексема *населення* не може бути відтворена в наведеному реченні англійським словом *population*.

Оскільки узуальна сполучуваність є однією з ознак автентичного тексту, перекладачам радять використовувати готові блоки, дібрані з паралельних неперекладних текстів, які створюватимуть ефект оригінальності тексту. Безумовно, робити це треба з неабияким чуттям мови та вмінням працювати з текстом.

По-третє, згідно з класичним розумінням паралельних неперекладних текстів (А. Нойберт, Г. Шрев, К. Шефнер та ін.), вони представляють зразки жанрів у певній лінгвокультурі. Звернення до них є особливо доцільним у так званому прихованому (Дж. Гаус), або інструментальному (К. Норд), перекладі, коли цільовий текст має статус оригінального і виконує ті самі функції, що й джерельний текст. У банківській галузі це стосується, передовсім, текстів, орієнтованих на споживача послуг. Так, перекладаючи інформацію про банківські продукти, розміщену на сайті, варто звернути увагу на особливості такого жанру в цільовій культурі.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує значно вищу ефективність та потенціал текстових перекладацьких ресурсів,

особливо паралельних неперекладних текстів, для галузевого перекладу в порівнянні з лексикографічними ресурсами. Проблематика подальших розвідок лежить у пошуку шляхів вирівнювання паралельного неперекладного тексту, тобто автоматизованій ідентифікації відповідних одна одній одиниць у кількох паралельних неперекладних текстах.

Література:

1. Penalver E.A. Financial Translation: First Steps towards Curricular Design / E.A. Penalver // Handbook of Research on Teaching Methods in Language Translation and Interpretation. – Hershey: IGI Global, 2014. – Pp. 102–117.
2. Chesterman A. Can Theory Help Translators: A Dialogue between the Ivory Tower and the Wordface / A. Chesterman, E. Wagner. – Manchester: St. Jerome Publishing, 2002. – 148 p.
3. Clavijo B. Identifying Translation Teaching Strategies: An Exploratory Study / B. Clavijo, P. Marin // International Journal of Humanities and Social Science. – 2013. – Vol. 3(№ 21). – Pp. 71–78.
4. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності / Л.М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с.
5. Верба Г.Г. Тематика перекладознавчих досліджень та їхня доказова база / Г.Г. Верба // Мовні і концептуальні картини світу. – 2010. – Вип. 30. – С. 98–102.
6. Калустова О.М. Електронні бази паралельних та співвідносних текстів у перекладознавчих дослідженнях / О.М. Калустова // Вісн. Сум. держ ун-ту. Серія Філологічні науки. – 2004. – № 1. – С. 130–136.
7. Harris B. A New Concept in Translation Theory / B. Harris Language Monthly. – 1988. – Vol. 43. – № 4. – Pp. 473–659.
8. Schäffner C. Parallel Texts in Translation // Unity in Diversity : Recent Trends in Translation Studies. – Manchester : St. Jerome, 1998 – Pp. 83–90.
9. Neubert A. Translation as Text / A. Neubert, G. Shreve. – Kent / London: The Kent State University Press, 1992. – 171 p.
10. An Encyclopaedia of Translation: Chinese – English, English – Chinese / ed. by S. Chan, D. Pollard. – Hong Kong: The Chinese University Press, 2001. – 1150 p.

Набережнева Т. Е. Текстовые переводческие ресурсы, их виды и особенности использования

Аннотация. В статье описаны два основных вида текстовых переводческих ресурсов: параллельные переводные и параллельные непереводные тексты, проанализированы особенности их использования на примере перевода в банковской сфере.

Ключевые слова: переводческие ресурсы, параллельные тексты, фоновые тексты, сопоставимые тексты.

Naberezhnieva T. Text resources for translators, their types and use

Summary. The paper describes two primary types of text resources for translators: parallel translated and parallel untranslated texts, analyzing their use in banking translation.

Key words: translation resources, parallel texts, background texts, comparable texts.